

A Monthly e Magazine
ISSN:2583-2212
June 2024 Vol.4(6), 2231-2233

Popular Article

નવજાત પશુમા નાળ કાપવી: એક જરૂરી કળા

ડો. હિમાંશુ ડી. અસારી, ડો. અભિષેક પટેલ અને ડો. સી.એમ.ભાડેસિયા
(Dr. Himanshu D. Asari, Dr. Abhishek Patel and Dr. C. M. Bhadesiya)
પશુચિકિત્સા અને પશુપાલન મહાવિદ્યાલય, કામધેનુ યુનિવર્સિટી, હિમતનગર
(College of Veterinary Science & Animal Husbandry, Kamdhenu University, Himmatnagar)
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12513932>

જન્મબાદ નવજાત બચ્ચામાં જોવા મળતી નાળ ને અંગ્રેજી ભાષામાં “અંબિલિકલ કોર્ડ” તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ નાળ જન્મ પહેલા બચ્ચાની માતા અને બચ્ચા વચ્ચે જોડણ હોય છે, જે માતા તરફથી બચ્ચાના વિકાસ માટેના વિવિધ પ્રકારના પોષક તત્વોની આપ-લે માટે ઉપયોગી જોડણ છે. અંબિલિકલ કોર્ડમાં નાળની શીરા, નાળની ધમની અને નાળની ચેતાઓ આવેલી હોય છે, આ ધમની અને શીરા નવજાત બચ્ચામાં ઓક્સિજન યુક્ત અને ઓક્સિજન વિયુક્ત લોહિની આપ-લે માટે ઉપયોગી છે. આવી રચનાના કારણે જો નાળને સાવચેતીથી કાપવામાં ના આવે તો નવજાત બચ્ચાના રક્ત મારફતે વિવિધ રોગ કે ઈન્ફેક્શન થઈ શકે છે. વિચારના સમયે નજીક ના તબીબ નો સંપર્ક કરવો જરૂરી છે. જો નાળ ને સાવચેતીથી કાપવામાં ન આવે તો રોગ જેવા કે ડૂંટો પાકવો, સાંધાનો સોજો, ધનુર જેવા રોગો મુખ્યત્વે જોવા મળે છે. ડૂંટો પાકવો અને સાંધાનો સોજો ગાય, ભેંસ, ઘેટાં, બકરા અને ઘોડામાં જોવા મળે છે, જ્યારે ધનુર બકરા અને ઘોડામાં મુખ્યત્વે જોવા મળે છે ધનુરનો રોગ ગાય અને ભેંસમાં ક્યારેક જ જોવા મળે છે. વિચાર વખતે નાળને કોઈ પણ જાત ના એન્ટિસેપ્ટિક નો ઉપયોગ કર્યા વગર કાપવામાં આવે તો ઉપરોક્ત ઉલ્લેખ કરેલા રોગો થઈ શકે છે.

નાળ કેવી રીતે કાપવી?

શક્યતઃ નજીકના પશુચિકિત્સકની હાજરી માં જ નાળ કાપવી જોઈએ. સાફ કર્યા વગરની કાતર, દોરા કે કપડા વગેરેનો ઉપયોગ કરવાથી ઉપરોક્ત જણાવ્યા મુજબના રોગો થવાની શક્યતા રહે છે. નાળ કાપવામાં માટે એન્ટિસેપ્ટિક (ટિક્ચર આઇઓડિન), કાતર અને દોરા નો ઉપયોગ થાય છે. નાળ કાપતા પહેલા આશરે 3 (ત્રણ) સેન્ટીમીટર જેટલું અંતર રાખીને ત્યાં દોરો બાંધી દેવાથી કાપ્યા બાદનો લોહિનો પ્રવાહ બંધ થઈ જાય છે, આ સિવાય કાતરને એન્ટિસેપ્ટિક વડે સાફ કરી ને નાળ કાપવી અને બચ્ચા તરફની થોડી વધેલી નાળમાં એન્ટિસેપ્ટિક પ્રવાહી ભરીને એને તરત દોરા વડે બાંધી દેવી જોઈએ જેને ‘લાઇગેશન’ કહેવામાં આવે છે કે જે લોહિનો પ્રવાહ બંધ કરે છે. આ સિવાય જ્યાં સુધી નાળ

સુકાય ના ત્યાં સુધી એના પર એંટીસેપ્ટિક પાઉડર કે પ્રવાહી તેના પર લગાવી ને ડ્રેસિંગ કરવું જોઈએ. ડ્રેસિંગ કરવા માટે પોવિડોન આયોડિન કે સલ્ફાનીલામાઈડ પાઉડરનો ઉપયોગ થઈ શકે છે. નાળ કાપવા માટે વપરાશમાં લેવાતા તમામ સાધનો કાટ લાગ્યા વગરના હોવા જોઈએ અને તેને જમીન પર મુકવા ન જોઈએ.

નાળ કાપતી વખતે શું ના કરવું?

ઉપરોક્ત જણાવ્યા મુજબના રોગો ન થવા દેવા માટે યોગ્ય એંટીસેપ્ટિકથી સાફ કર્યા વગરની કાતર, દોરા કે કપડા વગેરેનો ઉપયોગ નાળ કાપવા માટે ના કરવો જોઈએ. ઘરમાં સામાન્ય રીતે ઉપયોગમાં લેવાતા ચપ્પા કે કાતરનો ઉપયોગ કરીને ઘણા લોકો જાતે જ કોઈ જાણકારી વગર જાતે જ નાળ કાપી નાખે છે. બચ્ચા તરફની નીકળતી નાળના ભાગે એંટીસેપ્ટિક ભરી શકાય એટલી જગ્યા પણ રાખવામાં આવતી નથી તે બિલકુલ અયોગ્ય છે. કેટલાક પશુપલકો એક જ વાર(જન્મ વખતે) નાળના ભાગે એંટીસેપ્ટિક ડ્રેસિંગ કરે છે.

રોગ વિષે ની માહિતી

પશુઓમાં બચ્ચાના જન્મ પછી નાળ સરખી રીતે કાપવામાં ન આવે તો નીચે મુજબના રોગો જોવા મળે છે. શરૂઆતના સમયે આ પ્રકારના રોગોનું નિદાન થઈ જાય તો તેને ઝડપથી મટાડી શકાય છે પરંતુ ધ્યાન આપવામાં ન આવે તો બચ્ચા પર ગંભીર પ્રકારની અસરો થઈ શકે છે.

(૧) ડૂંટો પાકવો :

બચ્ચાઓમાં આ રોગ સામાન્ય રીતે જોવા માળે છે. આ રોગને ‘નેવેલ ઈલ (Naval ill)’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વિચારણ વખતે દૂષિત ચપ્પા કે કાતર ના ઉપયોગ થી આ રોગ થાય છે કારણકે જન્મજાત બચ્ચામાં રોગ પ્રતિકારક શક્તિ ઓછી હોય છે જે કરાટ્ટુ (Colostrum) પીવડાવ્યા બાદ જ સમય સાથે ધીમે ધીમે વધતી હોય છે. બચ્ચામાં રોગ પ્રતિકારક શક્તિ ઓછી હોવાથી ઘણા પ્રકારના જીવાણુઓ અને વિષાણુઓ આ નાળ દ્વારા બચ્ચા ના શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે અને રોગ કરે છે.

આ રોગ સામાન્ય બેક્ટેરિયા જેવા કે ઈ. કોલાઈ, સ્ટ્રેપ્ટોકોકસ, અને સ્ટેફાયલોકોકસ થી થાય છે. આ બેક્ટેરિયામાં એંટીબાયોટીક રેસિસ્ટંસ પણ જોવા મળે છે.

આ રોગમાં ચિન્હો જેવા કે ડૂંટા નો ભાગ લાલ થઈ જવો , ડૂંટા પર સોજો આવવો, તાવ આવવો અને સફેદ રંગ નું પસ(પાક) થતો પણ જોવા મળે છે.

જો શક્ય હોય તો ડ્રેસિંગ માટે ટિક્ચર આઇઓડિન નો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ એના સિવાય પોવિડોન આયોડિનનો પણ ઉપયોગ થઈ શકે છે. ડૂંટાના આગળ ના ભાગને ગરમ પાણીથી પણ ઘોઈ શકાય છે.

રોગની સારવાર એંટીબાયોટીક આપવાથી થઈ શકે છે. આ સિવાય રોગના ચિન્હોના આધારે તેની સારવાર થઈ શકે છે.

(૨) સાંધાનો સોજો:

આ રોગને મેડિકલ ભાષામાં ‘સેપ્ટિક આર્થ્રાઇટિસ (Septic arthritis)’ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ રોગ ઘણી વાર ડૂંટા પાકવાના રોગ જોડે થતો જોવા મળે છે. જેમાં પહેલા ડૂંટો પાકે અને પછી ઇન્ફેક્શન સાંધા સુધી પ્રસરે

છે. ઈ. કોલાઈ, ટુપેરેલા, સ્ટ્રેપ્ટોકોકસ અને સ્ટેફાયલોકોકસ જેવા સામાન્ય બેક્ટેરિયા આ રોગ માટે જવાબદાર છે, જે લોહિ દ્વારા થાપાના અને ઘૂંટણના સાંધામા ઇન્ફેક્શન કરે છે.

બચ્ચામાં તાવ, સાંધામા સોજો, સાંધામા દુખાવો અને આંખોમા લાલાશ જોવા મળે છે. સાંધાનો સોજામા સફેદ રંગનું પ્રવાહી પસ જોવા મળે છે.

રોગનું નિદાન લોહિના તપાસ અને પશુની માવજતની જાણકારીથી મળી થઈ શકે છે. સાંધામા ટિક્ચર આયોડિન વડે ડ્રેસિંગ અને માખીઓનું નિયંત્રણ કરવું જરૂરી બની રહે. જરૂર મુજબ એંટીબાયોટીક આપવાથી આ રોગની સારવાર થઈ શકે છે. સ્વરછ વાતાવરણ અને યોગ્ય માવજત દ્વારા તેમજ બચ્ચાઓમાં થતી શારીરિક ઈજાઓ અટકાવવાથી સાંધાનો સોજો અટકાવી શકાય છે.

(3) ધનુર :

આ રોગને મેડિકલ ભાષામા 'ટીટેનસ (Tetanus)' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ રોગ ઘોડા અને બકરાના બચ્ચામાં જોવા મળે છે. આ રોગ ગ્રામ પોઝિટિવ ક્લોસ્ટ્રીડિયમ બેક્ટેરિયાથી થાય છે. આ બેક્ટેરિયા જમીનમાં, કાટ ખાઈ ગયેલ લોખંડ, કાચ, કટાઈ ગયેલ નાળ કાપવાના સાધનો અને પશુના આંતરડાઓમાં જોવા મળે છે. આ બેક્ટેરિયા માઇક્રોસ્કોપમાં યોગ્ય સ્ટેઈન દ્વારા ઢોલ ની દાંડી કે ટેનિસ રૅકેટ જેવા દેખાય છે.

આ બેક્ટેરિયા કાર્બન ડાઇઓક્સાઇડ વાયુની હાજરીમાં વધે છે. જે રક્ત અને શરીરના બીજા પ્રવાહી મારફતે શરીરમા ફેલાય છે. ક્લોસ્ટ્રીડિયમ જીવાણુઓ ૦૨ પ્રકાર ના ટોકસીન (જેરી ટ્રવ્ય) મુક્ત કરે છે, જે ટીટેનોસ્પાસમીન અને ટીટેનોલાયસીન છે. આ ટોકસીન આગળ ચેતાઓને રોગગ્રસ્ત કરવા માટે જવાબદાર છે. આ ટોકસીન ચેતાસંદેશવાહક ના ઉત્પાદનને ઘટાડે છે.

આ રોગમાં ચીન્હો જેવાકે નીચેનું જડબું બંધ થઈ જવું, જેને હનુબંધ (લોક જો) પણ કહેવાય છે; ખોરાક ના ગળી શકવો; તાવ આવવો; આંખનો પડદો પોતાની મૂળ સ્થિતિમાં ન આવી શકવો; પશુનું શરીર જકડાઈ જવું; સ્નાયુઓ કડક થવા; ચાલી ન શકવું; પગના સ્નાયુઓમાં ધુજારી/ખેંચ આવવી વગેરે જેવા લક્ષણો જેવા મળે છે.

ધનુર થયા બાદ તેની સારવાર કરવી ખુબજ જટિલ બની રહે છે. પશુચિકિત્સકો આ રોગની સારવાર માટે એન્ટીટીટેનસ સિરમ અને એંટીબાયોટીક તથા ચીન્હોના આધારે અન્ય દવાઓનો ઉપયોગ કરે છે.

રોગનું નિયંત્રણ કરવા વેક્સીન મૂકવી જરૂરી છે. મોટો કે ઊંડો ઘા થાય ત્યારે વેક્સિન મૂકવી જોઈએ. વેક્સિન ને ટીટેનસ ટોકસોઈડ કહેવામા આવે છે. ઘાનું યોગ્ય સમયે ડ્રેસિંગ કરવાથી આ રોગને થતો ટાળી શકાય છે.

આમ, ઉપરોક્ત વિગતે જણાવ્યા પ્રમાણેના રોગો અટકાવવા માટે પશુઓના નવજાત બચ્ચોમાં નાળ વ્યવસ્થિત રીતે સાફ કરવી જરૂરી બની રહે છે.

